

Octavian Milca

Reflectarea mileniului post-aurelian (sec. III-XIII) în manualele de istorie

Preambul

Studiul de față are ca punct de pornire prezumția că informația științifică generată de cercetarea istorică se supune aceluiași proces de degradare a conținutului prin circulația informației ca și oricare alt bun imaterial. Acolo unde circulația informației este instituționalizată, în mod firesc, procesul de alterare este limitat, în proporții care diferă în funcție de natura structurii instituționale respective. Sistemul învățământului de masă, generalizat la scară globală și istoricizat în lumea civilizată de peste un secol, reprezintă cadrul cel mai extins de circulație a informației științifice, care este vehiculată prin câteva vehicule privilegiate, supuse la rândul lor unui set întreg de norme și mecanisme de control: programele școlare, testele și examenele, dar mai ales manualele școlare, acestea din urmă fiind (spre deosebire de celelalte vehicule educaționale ale informației științifice, care sunt în întregul lor accesibile numai corpului profesoral și elevilor) accesibile și publicului larg, ieșit din sistemul educației de masă.

În acest context, ne-a interesat să determinăm gradul în care manualele de istorie¹ din învățământul românesc contemporan au reflectat avansul realizat de cercetarea științifică de specialitate pe una din secțiunile istoriei naționale cu cel mai ridicat grad de sensibilitate în plan identitar: mileniul post-aurelian. După cum este bine știut, acest amplu interval din istoria națională și europeană a fost desemnat, generații la rândul, prin sintagma „mileniul întunecat/mileniul marilor migrații”, care ar fi debutat printr-o suită de evenimente catastrofice² (căderea Romei pentru partea occidentală a Imperiului Roman – și, prin extensiune, a întregului continent – sau, în cazul istoriei naționale, așa-numita „retragere aureliană”³) și s-ar fi încheiat printr-o altă suită de evenimente de natură fondatoare (întemeierea Imperiului Carolingian pentru spațiul euro-occidental, respectiv, celebrele „descălecări” în cazul istoriei românești, dar și a altor națiuni est-europene⁴). Cercetările din ultima sută de ani, cu precădere din ultimele două generații, care au beneficiat de condiții culturale mai prielnice desprinderii istoriei din sfera politicului, reușit să creeze mari breșe în acest model simplist, acoperind prin reconstrucții evenimentiale ori procesuale durate ample din așa-numitul mileniu întunecat” (care nu-și mai merită astfel supranumele) și conturând, cel puțin pentru unele regiuni majore ale subcontinentului european⁵, un cadru

¹ Poate nu este inutil să amintim că istoria a constituit, alături de filosofie/teologie, gramatică și logică, una din disciplinele fondatoare ale învățământului instituționalizat, fie el de elită sau de masă, din cele mai vechi timpuri și până astăzi, în toate ariile de civilizație de pe mapamond.

² Aceste evenimente au fost considerate (și, printr-un reflex condiționat specific instituțiilor educaționale, mai sunt considerate și în prezent) ca limite superioare ale antichității clasice, chiar și după ce cercetările aprofundate au delegitimant formulele prin care periodizările convenționale erau aplicate nediscriminatoriu asupra tuturor societăților contemporane de pe un continent sau chiar de pe întreaga planetă.

³ Semnalăm aici, fără a intra în detalii (acestea depășind obiectul studiului nostru) faptul că “antichități locale” de la Dunărea de Jos i se propune un sfârșit cu cel puțin un secol și jumătate mai timpuriu decât celei euro-occidentale, în totală contradicție cu faptul că, spre deosebire de occidentul continentului, la Dunărea de Jos sunt continuate pentru mai bine de trei veacuri, prin supraviețuirea Imperiului Roman de Răsărit, aceleași formule politico-juridice, culturale ș.a.m.d. din antichitatea târzie.

⁴ „Decălecările” sunt asociate, la rândul lor, în acest model de periodizare civilizațională a istoriei, unor evenimente de natură catastrofică – marea invazie mongolo-tătară din 1240-1241, în cazul nostru.

⁵ Este vorba, desigur, în primul rând de teritoriile romano-bizantine, unde reflexul istoriografic instituțional nu a încetat niciodată, dar și de cea mai mare parte a teritoriilor occidentale ale vechiului Imperiu Roman.

evoluționist general. Este foarte adevărat, aceste câștiguri aduse de cercetarea științifică și-au făcut loc cu greu și extrem de selectiv în manualele de istorie de la noi (și, în mare măsură, de pe întregul continent), însă această stare de fapt se explică prin natura sistemului educațional: cu rarissime excepții, inovațiile⁶ înregistrate de cercetarea științifică sunt preluate de programele școlare, iar abia după aceea și de manuale, doar după un interval de una-două generații, când inovațiile în cauză au parcurs atât faza de certificare (explicit, când s-au stins polemicele fundamentale în jurul subiectului), cât și pe cea de asimilare în bagajul elitelor culturale. Școala nu poate opera, este bine să subliniem acest fapt, decât cu certitudini științifice sedimentate.

Palieri de referință

Întrucât aplicația noastră urmează o metodologie preponderent comparatistă, este necesar să fixăm de la început termenii de referință. Astfel, în plan cronologic, ne vom raporta la structura manualelor de istorie de la începutul ultimului deceniu al mileniului trecut, din anul 1993 mai exact⁷, opțiunea fiind susținută și de faptul că acest interval relativ egal cu o generație convențională⁸ reprezintă și distanța temporală de la debutul procesului de metamorfoză care a schimbat structura societății românești, reflectându-se inevitabil și în procesul educațional. În acest interval, metodologia de operare cu manualele din sistemul educațional românesc a cunoscut o mutație importantă: apariția manualelor alternative, astfel că analiza noastră va avea în vedere mai multe manuale pentru fiecare din cele două nivele de studii luat în discuție⁹ (respectiv, trei manuale în cazul clasei a VIII-a¹⁰ și patru în cazul clasei a XII-a¹¹). În planul conținutului științific, vom avea în vedere faptul că programele școlare urmăresc obiective care nu se limitează la transferul de informații și modele științifice, modalitatea contemporană de predare a istoriei excedând cadrul restructurării structural-evenimentiale în favoarea unor prezumate formule de modelare conceptuală¹². Astfel, ca numitor comun pentru studiul istoriei naționale în clasa a VIII-a, programa fixează, corespunzător intervalului pe care l-am desemnat convențional drept mileniul post-aurelian, următoarea temă-cadru: *Romanitatea orientală în mileniul marilor migrații*, cu subtemele *Romanitate și creștinism*, *Autohtoni și migratori – așezarea ungarilor în Pannonia și Formarea poporului român și a limbii române*, respectiv, cu introducerea conceptelor *sedentari și migratori*, *creștinism-continuitate-etnogeneză*, respectiv, *romanitate orientală*. În ceea ce privește clasa a XII-a, studierea mileniului post-aurelian este disipată de programa școlară în vigoare în două domenii tematice distincte, care se suprapun domeniului nostru de interes doar parțial: *Romanitatea românilor în viziunea istoricilor*, respectiv, *Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (secolele IX-XVIII)*. Nu în ultimul rând, un al treilea palier de referință util studiului nostru este cel al stadiului atins de cercetarea științifică la temă., stadiu pe care îl exprimă cu cea mai mare acuratețe sinteza Istoria Românilor, elaborată sub girul Academiei Române¹³. Materia corespunzătoare epocii noastre de interes – mileniul post-aurelian – este cuprinsă în partea a doua a volumului 2 și prima parte a volumului 3 al acestei sinteze enciclopedice cu funcție de canon pentru istoriografia națională, după cum urmează: *Dobrogea în secolele IV-VI*¹⁴, *Perioada de trecere la Evul Mediu*¹⁵, respectiv, *Izvoarele istoriei ro-*

Absența unor sinteze pentru care, altminteri, există de pe acum materialul istoriografic necesar, face ca, formal, teritoriile de la Dunărea de Jos să nu se încadreze încă în acest proces recuperatoriu.

⁶ Cuprindem sub eticheta de *inovații* atât descoperirile și invențiile propriu-zise, cât și modificările de paradigme, exprimate sau nu prin teorii științifice punctuale

⁷ Ediția de lucru pe care o utilizăm este cea din 1998, însă aceasta reproduce practic fără modificări manualul „de tranziție” din 1991, revizuit în 1993

⁸ Studiile demografico-statistice relevă că, în prezent, distanța dintre două generații succesive (intervalul de o generație) se situează, pentru spațiul european, în jurul valorii de 22 de ani.

⁹ Programa școlară în vigoare prevede studierea disciplinei istorie și la nivelul clasei a IV-a, dar am avut în vedere faptul că la această grupă de vârstă primează conținutul pedagogic și nu cel științific

¹⁰ Lazăr-Lupu 2004, Oane-Ochescu 2003 și Vulpe et alii 2000

¹¹ Barnea et alii 2007, Băluțoiu-Grecu 2008, Petre 2007, respectiv, Scurtu et alii 2000

¹² Nu este obiectivul acestui studiu să ne pronunțăm dacă această opțiune este productivă sau nu.

¹³ Protase-Suceveanu 2010, Pascu-Theodorescu 2001

¹⁴ Protase-Suceveanu 2010, pg. 499-665, cu subtitlurile *Stăpânirea romano-bizantină în Dobrogea*, *Organizarea administrativă*, *Organizarea militară*, *Viața economică*, *Categorii sociale*, *Organizarea Bisericii în secolele IV-VI*, *Cultura*

¹⁵ Protase-Suceveanu 2010, pg. 667-896, cu subtitlurile *Populația autohtonă în Dacia post-romană (anul*

*mânilor în secolele VII-XIV*¹⁶, *Zorii unei noi epoci (secolele VII-VIII)*¹⁷, *Europa "Anului o mie" - Evoluția societății românești în secolele IX-XI*¹⁸, *Europa evului mediu "clasic" (secolele XII-XIII)*¹⁹.

Reflectarea mileniului post-aurelian în manualele de clasa a VIII-a

Cele trei manuale de clasa a VIII-a analizate aici acoperă tema noastră de interes (și, de altfel, întreaga tematică impusă de programa școlară) într-o manieră metodologică aproape unitară, subsumată viziunii clasice de predare a istoriei (care pune accent pe transmiterea unor informații clare asupra unor evenimente, procese și personaje colective considerate esențiale), diferențele de abordare ținând cu precădere de greutatea diferită acordată unor subteme și de modul de ilustrare a acestora. Astfel, manualul Oane-Ochescu acordă domeniului nostru tematic 21 de pagini dintr-un total de 176²⁰, manualul Lazăr-Lupu acordă aceluiași interval istoric 28 de pagini dintr-un total de 200²¹, iar manualul Vulpe et alii, 16 pagini din totalul de 144²². Diferențele cantitative sunt minore, ele ținând mai ales de organizarea tehnoredacțională a textelor; în schimb, cele trei manuale prezintă particularități semnificative sub aspectele expunerii, structurii argumentative și, mai ales, a accentului pus pe anumite probleme și procese convergente mileniului post-aurelian. Manualul Oane-Ochescu așază în deschiderea capitolului „Romanitatea orientală în mileniul marilor migrații” polemica fondatoare a istoriografiei românești, cea dintre teoriile imigraționistă și a continuității, lecțiile următoare jucând rolul de argumente implicite ale teoriei continuității; de asemenea, subtemele sunt prezentate foarte sintetic, cu accentul pe cele câteva procese structurale impuse de programă (continuitatea populației dacice după cucerirea romană și a populației daco-romane după așa-zisa „retragere aureliană”, creștinarea, etnogeneza etc.) și fără nici o referință la evenimentele majore ale intervalului: campania dunăreană a împăratului Valens, apariția hunilor și strămutarea la sudul Dunării a celor două grupări gotice, insurecția lui Vitalian, războaiele romano-avaro-slave, invazia bulgarilor turanici, campaniile bizantino-ruse, bizantino-pecenege sau bizantino-cumane etc., populațiile migratoare fiind doar enumerate selectiv. Lapidaritatea referințelor la reinstituirea autorității romane asupra Daciei nord-dunărene din timpul dinastiei constantiniene, la atestările prezenței daco-romanilor pe teritoriul Daciei, la cărturarii străromâni sau la formarea și evoluția statului Asăneștilor este compensată printr-o antologie de texte, iar prezentările sunt însoțite de numeroase hărți, imagini de descoperiri arheologice semnificative, desene și tabele. În ceea ce privește manualul Vulpe et alii, acesta plasează polemica asupra continuității în plan secund și pune un mai mare accent pe actorii răspândirii și afirmării creștinismului daco-roman, pe relațiile dintre autohtoni și migratori, introducând și o problematică ignorată de manualul precedent: cea a relațiilor dintre daco-romani și celelalte ramuri ale romanității orientale (vlahii sud-dunăreni). Acest manual apelează mai puțin la instrumentarul ilustrativ și la texte-document, aceleași trăsături fiind dovedite și de cel de-al treilea manual, Lazăr-Lupu, care recurge (ca și manualul Oane-Ochescu) la așezarea disputei din jurul continuității în deschiderea suitei de lecții consacrate mileniului post-aurelian, acordând însă mai multă atenție problematicii cărturarilor străromâni și individualizării principalelor populații migratoare.

Deși continuă să rămână îndatorată formulei clasicizate a argumentării continuității în polemică cu o teorie demult invalidată, prezentările de manual ale mileniului marilor migrații reușesc să extindă cunoștințele de bază despre realitățile societății daco-române din intervalul de referință, aducând în atenție problematici noi²³, individualizând un volum mai mare de elemente de istorie factuală (proces,

275-secolul al VI-lea), Stăpânirea romano-bizantină la nordul Dunării, Dacia vestică și nord-vestică în secolele IV-VI, Populația locală în secolul al IV-lea în regiunile extracarpate, Populația autohtonă din regiunile extracarpate în secolele V-VII, Populațiile migratoare pe teritoriul Daciei (sarmații, goții, hunii, gepizii, avarii timpurii, slavii)

¹⁶ Oane-Ochescu 2003, pg. 31-51

¹⁷ Oane-Ochescu 2003, pg. 31-51

¹⁸ Oane-Ochescu 2003, pg. 31-51

¹⁹ Oane-Ochescu 2003, pg. 31-51

²⁰ Oane-Ochescu 2003, pg. 31-51

²¹ Lazăr-Lupu 2004, pg. 32-59

²² Vulpe et alii 2000, pg. 24-39

²³ Noi, din perspectiva reflectării lor în manuale: avem în vedere subiectele interacțiunii dintre romanitatea nord-dunăreană și cea sud-dunăreană, complexitatea relațiilor dintre autohtoni și migratori, dar și inițiativele cultural-politice din societatea autohtonă (fenomenul cărturarilor străromâni, insurecția lui Focas, fondarea statului Asăneștilor ș.a.m.d.)

evenimente, personaje) și apropiindu-se – totuși nu îndeajuns, în aprecierea noastră – de schițarea unui context general al evoluțiilor istorice din bazinul carpato-balcanic.

Reflectarea mileniului post-aurelian în manualele de clasa a XII-a

În ceea ce privește manualele de clasa a XII-a, menționăm, pentru început, că acestea se diferențiază într-o oarecare măsură de cele de clasa a VIII-a printr-o parțială abordare de tip neevenimential și problematizant a istoriei. Din acest motiv, identificarea temelor care corespund mileniului post-aurelian este mai dificilă, întrucât autorii manualelor în cauză au abordat, urmând programa școlară aferentă, teme-cadru organizate după alte criterii. Astfel, în manualul Barnea et alii, lecțiile de interes pentru noi se limitează la subcapitolul „Romanitatea românilor în viziunea istoricilor”²⁴ (6 pagini dintr-un total de 128) și este axată mai puțin pe procesele caracteristice epocii de referință, cât pe politizarea cunoașterii acesteia în epoca modernă. În cea ce privește manualul Petre 2007, acesta abordează același subiect, în aceeași rețetă și sub același titlu în tot 6 pagini²⁵, însă mai alocă mileniului post-aurelian și prima parte a lecției introductive a capitolului „Statul și Politica”, intitulată „Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (secolele IX-XVIII)”²⁶, ridicând la 12 (dintr-un total de 160) numărul paginilor tematice – cel mai important aspect fiind însă transmiterea unor informații esențiale atât despre prezența populației autohtone daco-românești în epoca unltimelor mari migrații, cât și despre faptul că acestea dispuneau la acel moment, atât la sudul, cât și la nordul Dunării, de structuri politice elaborate care au participat la formarea primelor state medievale românești. Este consemnată, de asemenea, implicarea în procesele de la Dunărea de Jos a unor structuri ale universalității creștine, precum ordinele cavalerilor teutoni și a celor ioaniți. Manualul Scurtu et alii este, din perspectiva pe care o analizăm aici, sensibil mai generos, mileniul post-aurelian fiind tratat unitar într-un consistent prim capitol, intitulat „De la geneza etnică la geneza statală”²⁷ (care abordează atât procesul de etnogeneză, cât și constituirea statelor medievale românești), acoperind 16 din cele 271 de pagini ale întregului. În fine, dintre manualele pe care le-am reținut spre analiză, mai consemnăm faptul că manualul Băluțoiu-Grecu alocă domeniului nostru de interes atât prima parte a capitolului „Popoare și spații istorice” (lecția „Romanitatea românilor în viziunea istoricilor”²⁸), cât și prima parte a temei „Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (sec. IX-XVIII)”²⁹, deci un total de 15 pagini din cele 304 ale manualului. Ca notă generală, cu parțiala excepție a manualului Scurtu (care este însă anterior celorlalte), pentru manualele de clasa a XII, mileniul post-aurelian își pierde mult din importanță, abordările propuse enunțând cu totul marginal sau eludând complet probleme majore ale unui interval definitoriu pentru existența noastră istorică, precum participarea activă a societății de la Dunărea de Jos la istoria politico-militară a Imperiului Roman (apoi Romano-Bizantin), contribuțiile la sinteza cultural-religioasă a creștinismului, coabitarea cu o mare varietate de populații migratoare sau interferențele cu sintezele etno-culturale concurente romanizării, din vecinătatea apropiată – aceste dimensiuni problematice fiind abordate apoi în manualele respective, însă cu limitare la epocile medievală și modernă.

Gradul de preluare în manuale a plusvalorii din cercetarea științifică

Dacă, până în acest stadiu al intervenției noastre, ne-am limitat la a trece în revistă conținutul manualelor de istorie care vizează mileniul post-aurelian, în încercarea de a determina atât greutatea care este dată acestui răstimp istoric în ansamblul predării istoriei naționale, cât și natura informațiilor oferite despre evenimentele, procesele și mutațiile petrecute în acest lung interval, în cele ce urmează vom încerca să răspundem întrebării dacă predarea istoriei mileniului post-aurelian a ținut pasul cu plusvaloarea adusă de cercetarea științifică din ultimele două-trei decenii în acest domeniu. Aici tre-

²⁴ Barnea et alii 2007, pg. 4-9,

²⁵ Petre 2007, pg. 6-11

²⁶ Petre 2007, pg. 74-79

²⁷ Scurtu et alii 2000, pg. 7-29, din care primele 6 pagini sunt consacrate epocilor anterioare așa-numitei retrageri aureliene. Semnalăm faptul că, manualul fiind mai vechi, el este construit mai aproape de viziunea clasică a predării istoriei.

²⁸ Băluțoiu-Grecu 2008, pg. 4-13

²⁹ Băluțoiu-Grecu 2008, pg. 142-146

buie să introducem de la bun început următoarea precizare: ne putem raporta exclusiv la acea *plusvaloare* care a fost „canonizată” – adică a primit, într-un fel sau altul, girul unei autorități științifice de reglementare, grație căruia reconstituirea, modelul sau teoria în cauză dobândește valoarea de cvasicertitudine. Așa cum am precizat la începutul intervenției noastre, am pornit de la prezumția că autoritatea științifică de reglementare cu cea mai cuprinzătoare competență este Academia Română, în consecință, că sinteza sa istorică³⁰ reprezintă forma de canonizare a *plusvalorii* științifice din domeniu. Nu vom ignora însă faptul că, prin natura procesului său de elaborare, o asemenea lucrare nu poate fi nici exhaustivă, nici reprezentativă pentru ultimul stadiu la care a ajuns cercetarea științifică de gen – știut fiind că sintetizarea operată la un asemenea nivel are, la rândul său, drept bază de referință documentar-procesuală nivelul atins cu cel puțin un deceniu în urmă. În cazul nostru, acest interval de întârziere s-a dovedit a fi foarte prolific atât la nivelul descoperirilor științifice (care au pus în evidență, printre altele, cu relevanță pentru tema noastră de interes, lăcașe de cult și centre de profil urban la nord de așa-numita Brazdă a lui Novac – limesul nord-dunărean de epocă romano-bizantină, au reevaluat cronologia unor așezări și necropole, atestând o importantă prezență romanică în spațiul intracarpatic ș.a.m.d.), cât și la nivelul analizei critice a izvoarelor (în special sursele creștine, care s-au dovedit un prețios izvor de informații cu privire la structurile sociale și motivațiile unor procese sau evenimente majore) sau, respectiv, al sintezelor monografice. Este firesc însă ca toate acestea să nu fie, încă, reflectate în manuale, înainte de consacrarea lor de istoriografia canonică, pentru că la nivel didactic nu se poate opera decât cu elemente de formalitate culturală general (dacă nu unanım) acceptate și, mai ales, opozabile: altfel spus, pe care elevul să le poată regăsi cu relativă ușurință într-o bibliografie complementară nivelului de instruire generală.

Rezumându-ne, așadar, la *plusvaloarea* canonică creată de cercetarea științifică recentă, putem constata că, în linii mari, ea este relativ bine receptată de manualele de istorie analizate. Ne limităm să punctăm câteva minusuri, comune tuturor manualelor în discuție: îndelungata apartenență politico-administrativă la Imperiul Roman (apoi Romano-Bizantin) a teritoriilor geto-dacice din sudul Dunării (în particular a Dobrogei), care se extinde cu cel puțin patru secole după așa-numita „retragere aureliană” este aproape cu totul neglijată, lapidarele referințe la procesele de romanizare și creștinare, la cele câteva personalități cultural-istorice ale epocii (cărturarii străromâni) sau la interacțiunile cu principalele populații migratoare fiind astfel lipsite de contextul necesar înțelegerii; sunt complet ignorate evenimente politico-militare majore care au implicat (inclusiv sub forma teatrului de operațiuni) teritoriile străromâne pe parcursul mileniului post-aurelian (cităm, dintr-o mult mai amplă listă, criza refugiaților goți de la sfârșitul secolului IV, războaiele romano-sarmate din epoca constantiniană, insurecția militar-religioasă a lui Vitalian de la începutul secolului VI, războaiele romano-slavo-avare de la sfârșitul aceluiași secol, confruntările forțelor bizantine cu bulgarii turanici, rușii kieveni, pecenegii și cumanii etc.), de același tratament având parte și formele de organizare politică sau ecleziastică de pe teritoriile Daciei Magna (formațiunile statale barbare ale Gothiei și Gepidiei, respectiv, episcopiile nord-dunărene – care, *nota bene*, au fost reprezentate la primele sinoade ecumenice ori au jucat un rol major în creștinarea structurilor statale formate în „epoca anului o mie”), precum și reflectările diferitelor formule de coabitare dintre autohtoni și migratori. Ca o notă marginală, și această întrucât aspectul nu este deloc abordat nici în tratatul de istorie al Academiei Române, remarcăm că manualele de istorie nu fac nici măcar aluzie la utilizarea continuă, de-a lungul mileniului post-aurelian, a termenului etno-politic *Romania*, *romania* în spațiul Europei răsăritene (prin comparație cu utilizarea termenului complementară *vlah*, destul de generos reflectată), iar numeroase cazuri de continuitate toponimică (inclusiv în ceea ce privește așezările de profil urban) nu atrag atenția. Este important să menționăm, totuși, că datele generale pe care le oferă, în formulele mai sus trecute în revistă, manualele actuale de istorie pentru clasele a VIII-a și a XII-a, au calitatea – esențială, în opinia noastră – de a nu așteptări contrarii pachetelor de informație istoriografică canonică pe care nu le reflectă, ba chiar nici *plusvalorii* științifice deja certificate, dar încă necanonizate de istoriografie. Ca atare, nivelul cultural-formativ pe care manualul de istorie îl generează poate fi ulterior completat fie prin forme de instruire specializată, fie prin procesul de culturalizare continuă, în formă autodidacă sau instituționalizată.

³⁰ Ne referim la ultima ediție a tratatului în zece volume “Istoria Românilor”

În loc de concluzii

Formularea unor concluzii propriu-zise, la finalul acestei intervenții, ar fi de natură să pună în discuție probleme precum rolul predării istoriei în învățământul de cultură generală, raportul dintre funcția formativă și cea informativ-științifică a conținutului programelor, necesitatea asigurării unui orizont cultural de autoidentizare ș.a.m.d. Întrucât aceste teme depășesc obiectivele studiului de față³¹, ne vor rezuma să formulăm câteva observații concluzive cu caracter mai curând tehnic. Astfel, vom observa că, în pofida unor ample reevaluări politico-ideologice petrecute în societatea românească și europeană în ultima generație – la care, fatalmente, istoria și predarea sa sunt cu prisosință sensibile –, manualele analizate n-au cunoscut mutații radicale nici în ceea ce privește domeniul aici de interes (mileniul post-aurelian), și de altfel, nici în alte secțiuni tematice, raportându-se la manualele precedente în termeni de continuitate evolutivă. Dacă acest aspect este în mare măsură tributar principiului unității programei școlare, faptul că nici unul din elementele de diferență specifică dintre manualele alternative, indiferent de formula conceptuală pe care au fost acestea construite, nu este de natură să conducă la reprezentări sensibil diferite ale realității predate – în cazul nostru, a „mileniului continuității” – poate fi considerat un element suplimentar de validare metodologică a modelului clasicizat al cunoașterii acestui răstimp istoric. Deloc surprinzător, manualul de istorie continuă să fie un vector de difuzare, dar și de întârziere a difuzării inovației generate de cercetarea științifică de gen, însă acest aspect trebuie privit ca un avantaj și nu ca un punct slab, întrucât, astfel, istoriografia câștigă răgazul necesar validării (canonizării) *plusvalorii* științifice, precum și al elaborării unor sinteze cuprinzătoare ale temelor de interes. În fine, vom mai observa că imaginea asupra mileniului post-aurelian la a cărui formare contribuie manualele de istorie aici analizate a câștigat în consistență în raport cu cea de care a dispus generația precedentă, nemaipermițând vehicularea unor sintagme valorizatoare de genul „mileniul întunecat” – fiind totodată, ceea ce ni se pare important de subliniat, un factor decisiv de împiedicare a proliferării unor curente subculturale de distorsionare a adevărului istoric.

³¹ Prezenta intervenție constituie studiul-pilot al programului de cercetare „Rolul istoriei vechi în formarea culturală contemporană”, derulat sub egida Centrului de Studii DacoRomanistice „Lucus”, sub coordonarea jr. m. Laurențiu Nistorescu

Bibliografie selectivă

- Barnea et alii 2007
Barnea, Alexandru (ed.), Manea, Vasile Aurel, Palade, Eugen, Teodorescu, Bogdan, *Istorie - manual pentru clasa a XII-a*, ed. Corint, București
- Băluțoiu-Grecu 2008
Băluțoiu, Valentin, Grecu, Maria, *Istorie – manual pentru clasa a XII-a*, ed. Didactică și Pedagogică, București
- Lazăr-Lupu 2004
Lazăr, Liviu, Lupu, Viorel, *Istorie – manual pentru clasa a VIII-a*, ed. Teora, București
- Manea et alii 1998
Manea, Mihai, Pascu, Adrian, Teodorescu, Bogdan, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821 – manual pentru clasa a XI-a*, ed. Didactică și Pedagogică, București
- Oane-Ochescu 2003
Oane, Sorin, Ochescu, Maria, *Istorie – Manual pentru clasa a VIII-a*, ed. Humanitas Educațional, București
- Petre 2007
Petre, Zoe (ed.), *Istorie – manual pentru clasa a XII-a*, ed. Corint, București
- Scurtu et alii 2000
Scurtu, Ioan (ed.), Curculescu, Marian, Dincă, Constantin, Soare, Aurel Constantin, *Istorie – manual pentru clasa a XII-a*, ed. Petrion, București
- Vulpe et alii 2000
Vulpe, Al. (ed.), Păun, Radu G., Băjenaru, Radu, Grosu, Ioan, *Istorie – manual pentru clasa a VIII-a*, ed. Sigma, București
- Protase-Suceveanu 2010
Protase, Dumitru, Suceveanu, Alexandru (ed.), *Istoria Românilor*, vol II, ed. Academia Română-Univers Enciclopedic, București
- Pascu-Theodorescu 2001
Pascu, Ștefan, Theodorescu, Răzvan (ed.), *Istoria Românilor*, vol III, ed. Academia Română-Univers Enciclopedic, București